

باسمه تعالی

هجدهمین جشنواره الگوهای برتر تدریس

محور سوم بخش علمی، تحلیل محتوای کتاب درسی

موضوع تحقیق: تحلیل محتوای کتاب جامعه‌شناسی یازدهم انسانی به روش ویلیام رومی

گروه محققان:

۱- سیده زهرا موسوی جم

۲- کبری احمدی

چکیده:

یکی از روشهای پژوهشی که از طریق آن می‌توانیم نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی و شیوه صحیح طراحی و تناسب محتوا با اهداف آموزشی را در اختیار مؤلفان و برنامه‌ریزان کتاب درسی قرار دهیم تحلیل محتواست که کمک می‌کند مفاهیم برنامه درسی به شکل مناسبی در کتاب‌های درسی گنجانده شود.

علاوه بر محتوای کمی، محتوای کیفی کتابهای درسی از مؤثرترین ابزار اثرگذاری در فرایند طراحی و تولید کتاب درسی متناسب با اهداف آموزشی می‌باشد. البته این موضوع متأثر از چگونگی انتقال مفاهیم و شیوه ارائه دانش به زبان یاددهی-یادگیری است که خود مستلزم طراحی و تدوین محتوای کتاب به شیوه فعال می‌باشد. لذا در تحقیق حاضر سوال اصلی اینست که آیا مؤلفان کتاب جامعه‌شناسی یازدهم انسانی محتوای کتاب را به گونه‌ای طراحی نموده‌اند که فراگیران را درگیر فعالیت و مشارکت در یادگیری کنند؟

برای پاسخ به این سوال از روش کیفی تحلیل محتوا ویلیام رومی در سه بخش: جملات کتاب، تصاویر کتاب و سوالات و فعالیتهای پایانی کتاب مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و واحد تحلیل کل کتاب جامعه‌شناسی است که با نتایج بدست آمده از طبقه‌بندی مقوله‌ها، واحد تحلیل و جداول فراوانی نشانگر غیر فعال بودن محتوای کتاب برفعال بودن است و کتاب نیز بریافته‌های علمی اکتفا نموده که فراگیران صرفاً به حفظ مطالب واداشته می‌شوند.

کلید واژه‌ها

تحلیل محتوا، کتاب جامعه‌شناسی یازدهم، روش ویلیام رومی، فراگیران، محتوای فعال و غیرفعال.

مطالعه و بررسی کتاب های درسی می تواند ارتباط بین برخی از مشکلات یادگیری دانش آموزان با برنامه درسی را آشکار نماید و کمک کند که مفاهیم برنامه درسی به شکل مناسبی در کتاب های درسی گنجانده شوند. یکی از روشهای پژوهشی که برای کتاب های درسی به کار می رود، تحلیل محتوا است. با روشن شدن نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب های درسی شیوه ی طراحی درست و متناسب محتوا با اهداف آموزشی در اختیار مدیران و برنامه ریزان و مؤلفان کتاب های درسی قرار می دهد. کتاب درسی بعنوان یکی از رسانه های کارآمد و اثربخش آموزشی محسوب می شود که می تواند زمینه را برای یادگیری و خودآموزی فراگیران فراهم آورد. (چوبینه، تحلیل محتوای آموزشی) محتوای متنی، تصاویر و سؤالات مطرح شده در کتاب های درسی از مؤثرترین ابزار اثرگذاری در فرایند طراحی و تولید کتاب درسی متناسب با اهداف آموزشی می باشند. آنچه که علاقمندی فراگیران را به برخی کتابهای دزسی بر می انگیزد به عوامل مختلفی از جمله روش تدریس و کتاب درسی بستگی دارد. هر چه جملات پرسش ها و تصاویر فعال تر باشند میزان انگیزه و علاقه به درس نیز افزایش میابد. لذا در تحقیق حاضر برای تحلیل محتوای کتاب درسی جامعه شناسی پایه یازدهم انسانی از روش ویلیام رومی استفاده گردیده است.

بیان مساله، اهمیت و ضرورت تحقیق

موضوع کتاب جامعه شناسی یازدهم انسانی درباره ی نظام جهانی است، اما رویکرد کتاب جامعه شناسانه نیست، بلکه بیشتر رویکرد فلسفی از منظر علوم سیاسی است بنابراین جهت گیری کتاب بیشتر معطوف به فلسفه. نظریه اجتماعی است تا جامعه شناسی به معنای دقیق کلمه این فلسفه و نظریه اجتماعی بودن آن باعث شده کتاب دشوار فهم و تا حدودی نیازمند فضای آموزشی، معلمان و برنامه درسی باشد. پژوهش حاضر به یکی از عناصر مهم تعلیم و تربیت یعنی کتاب درسی پرداخته است تا جایگاه محتوای فعال را بطور کلی و میزان برخورداری کتاب جامعه شناسی یازدهم متوسطه را بر اساس مقوله های فعال و غیر فعال بودن محتوا به طور ویژه بررسی کند. نحوه آموزش و یادگیری در دوره متوسطه دوم باید بیشتر بصورت اکتشافی باشد تا موجب رضایت خاطر فراگیران گردد چرا که روش اکتشافی بر این فرضیات بنا شده که به فراگیر اجازه داده می شود که به روش خود یادگیرد تا ماهیت درونی اش سرکوب نگردد. بنابراین یکی از روشهای علمی تحلیل محتواست، تحلیل محتوای کیفی، اصالت و حقیقت داده هارا به گونه ایی ذهنی اما با روش علمی تفسیر می کند. تحلیل محتوای کیفی به فراسوی کلمات و محتوای عینی متن می رود.

با توجه به مطالب مطرح شده در تحقیق حاضر می خواهیم بررسی کنیم که: آیا انتقال مفاهیم و شیوه ارائه دانش به زبان یاددهی - یادگیری صورت گرفته است؟ آیا محتوای کتاب به شیوه فعال طراحی و تدوین گردیده است؟

پیشینه تحقیق

از عمر اصطلاح تحلیل محتوا به صورت علمی آن بیش از پنجاه سال نمی گذرد، اما ریشه تاریخی آن به آغاز کاربرد آگاهانه از نمادها و زبان برمیگردد. (گریپندورف، ۱۳۸۳؛ ص ۹) در ایران استفاده از آن جهت یافتن ارتباط بین متون قرآنی و نظم و نثر فارسی بود و سپس در دوره معاصر برای تحلیل روزنامه ها.

۱_ سیدحامد و سید مصلح کهنه پوشی (۱۳۸۸) در پژوهش خود درصدد بوده اند که رویکرد مسلط بر آموزش مفهوم هویت را در کتاب های درسی جامعه شناسی، برای جامعه چند قومی ایران تحلیل و بررسی کنند. آنها با روش مطالعه اسنادی و تکنیک تحلیل محتوا مبحث هویت را در کتاب مذکور به چالش کشیده اند. نتایج تحقیق در بخش تحلیل محتوای متون

این کتاب ها نشان می دهد که هویت ملی ۱۴۶ بار هویت مذهبی ۶۵ بار هویت قومی ۱۰ مورد ، آن هم به صورت کلی مطرح شده اند.

۲_ سید احسان موسوی (۱۳۹۲) در پژوهش خود به تحلیل محتوا، تصاویر و تکالیف کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی سال تحصیلی (۹۱-۹۲) براساس شاخص مؤلفه های چند فرهنگی مستخرج از اسناد بالا دستی پرداخته است . نتایج تحقیق حاکی از توجه نسبتاً زیاد کتاب (۱۳۸۲ فراوانی) به بحث چند فرهنگی است اما نوعی عدم توازن در توزیع و پرداختن به شاخص (مؤلفه) های چند فرهنگی در فصل های کتاب وجود دارد . در ضمن توجه کتاب به مؤلفه های مختلف چند فرهنگی بانوعی سوگیری یا تعافل یا سهل انگاری همراه استبه طوری که برخی شاخص ها اصلاً توجه نشده است و این کم توجهی وعدم توجه به برخی مؤلفه ها علی رغم تاکید اسناد بالا دستی به آنها ، نشان از ضعف کتاب در انطباق با اسناد بالادست می باشد .

اهداف تحقیق

بررسی تحلیل محتوای کتاب جامعه شناسی یازدهم انسانی از نظر فعال یا غیر فعال بودن محتوا

سوالات تحقیق

*مؤلفان کتاب جامعه شناسی یازدهم انسانی به کدامیک از شیوه های یادگیری ، فعال یا غیرفعال بودن توجه بیشتری نموده اند ؟

- آیا محتوای کتاب جامعه شناسی یازدهم به شیوه فعالی طراحی ، تدوین و ارائه گردیده است؟

- آیا در کتاب جامعه شناسی یازدهم بیشتر به فعال بودن محتوا توجه شده است ؟

- آیا تصاویر و فعالیتهای کتاب جامعه شناسی یازدهم انسانی به نحوی طراحی گردیده اند که فراگیران را درگیر فعالیت و مشارکت کنند؟ یا اینکه کتاب به گونه ایی است که فراگیران نقش منفعلی دارند ؟

- آیا مفاهیم و شیوه ارائه محتوا با زبان یاددهی - یادگیری سازگاری دارند یا نه؟

روش تحقیق:

حوزه مطالعه ، کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی است. واحد محتوا درسهای مندرج در کتاب مذکور است . واحد تحلیل ، جملات ، تصاویر و سوالات در کتاب جامعه شناسی یازدهم متوسطه است. بدین صورت که صفحاتی از کل کتاب به صورت روش نمونه گیری ساده انتخاب و از نظر شاخص های فعال و غیرفعال بودن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند.

روش گردآوری اطلاعات و جامعه آماری

این پژوهش از نوع روش کمی-کیفی بوده و روش گردآوری و تجزیه و تحلیل یافته ها براساس روش تحلیل محتوای ویلیام رومی است . در این تحلیل جامعه آماری کل کتاب جامعه شناسی یازدهم انسانی است.

*جامعه آماری : در تحقیق حاضر تمامی محتوای متنی ، تصاویر و سوالات کتاب جامعه شناسی پایه یازدهم انسانی می باشد .

*نمونه گیری: بصورت روش تصادفی سیستماتیک می باشد . کتاب جامعه شناسی یازدهم دارای ۴ فصل می باشد که صفحاتی از فصل اول درس دوم از فصل دوم درس ششم و از فصل سوم درس دهم و از فصل چهارم درس چهاردهم انتخاب گردیده است . نمونه گیری در بخش تصاویر از هر درس دو نمونه تصویر از درسهای ۱ و ۴ و ۸ و ۱۲ و ۱۵ انتخاب گردیده است . نمونه گیری در بخش سوالات از درس های ۱ و ۳ و ۴ و ۵ و ۷ و ۸ و ۹ و ۱۱ و ۱۳ و ۱۵ هر کدام یک سوال انتخاب گردیده است .

*واحد تحلیل: (واحد بررسی) بخش خاصی از محتوای کتاب جامعه‌شناسی یازدهم انسانی است. تصاویر و سوالات کتاب جامعه‌شناسی یازدهم انسانی است.

ابزار جمع‌آوری یافته‌ها

یکی از قابل‌اعتمادترین روش‌های سنجش فعال بودن محتوای کتاب درسی روش تحلیل محتوای ویلیام رومی است. لذا در این روش برای تحلیل یک متن و تصویر ابتدا متن و تصویر مورد نظر را به مقوله‌های قابل پرداخت و کنترل رمزگذاری می‌شود سپس با استفاده از تکنیک روش ویلیام رومی و مقوله‌بندی به تجزیه و تحلیل می‌پردازیم

روش تحلیل متون درسی ویلیام رومی

برای تحلیل محتوا ابتدا محتوای کتاب درسی را به سه قسمت؛ متن یا جملات کتاب درسی، تصاویر و سوالات پایانی تقسیم نموده و سپس برای هر قسمت مقوله‌هایی را تعریف نموده که هماهنگ و منعکس کننده اهداف پژوهشی می‌باشد. مقوله‌ها نیز به سه طبقه تفکیک می‌شوند، طبقه فعال، طبقه غیر فعال و طبقه خنثی.

«طبقه فعال»: دانش آموز با فعالیتهای علمی و به طور کلی با یادگیری و آموزش درگیر است و چون مستلزم فعالیت فراگیر است و یادگیری فعال را ارائه می‌دهند به آنها «مقوله‌های فعال» گفته می‌شود.

«طبقه غیر فعال»: دانش آموز مشغول فعالیتهای علمی به معنی واقعی نمی‌شود و کتابهایی که روی این مقوله‌ها تاکید نمایند کتاب‌های غیرپژوهشی خواهند بود.

«طبقه خنثی»: مقوله‌هایی هستند که نقش مهمی در ارزشیابی و تحلیل کمی کتب و متون درسی ایفا نمی‌کنند بنابراین در ارزشیابی می‌توان از آنها صرف نظر کرد.

تعیین مقوله‌ها و کدگذاری

شعبانی تحلیل محتوای کتاب درسی را یک روش علمی برای تشریح و ارزشیابی منظم پیامهای آموزشی می‌داند (شعبانی؛ ۱۳۸۴، ۱۸۰). تحلیل محتوا بعنوان یک روش پژوهشی کیفی در پژوهشهای تعلیم و تربیت جایگاه خاصی دارد. از آنجا که کتابهای درسی علاوه بر ابعاد ظاهری و جنبه‌های کمی، متضمن مفاهیم و ابعاد کیفی نیز می‌باشند که اغلب بخش نا آشکار و پنهان محتوای آموزشی را تشکیل می‌دهند. لذا به کارگیری روش‌های کیفی برای کشف همین الگوهای پنهان در بطن محتوای کتاب و همچنین شناخت میزان تطابق و سازگاری محتوا با اصول و مبانی طراحی کتاب درسی را لازم و ضروری می‌سازد.

طبقه بندی مقوله ها و کد گذاری

مقوله ها	کد گذاری جملات متن
<p>a: بیان حقیقت (نیاز به تعبیر و تفسیر ندارد)</p> <p>b: بیان نتایج یا اصول کلی تعمیم ها (جمع بندی نتایج)</p> <p>c: تعاریف</p> <p>d: سوالاتی که در متن به آنها بلافاصله پاسخ داده شده است</p>	غیرفعال (جمله های لفظی یا حفظی)
<p>e: سوالاتی که ایجاب می کند دانش آموز برای پاسخ به آنها مفروضات را تجزیه و تحلیل کند</p> <p>f: جمله هایی که تفسیر و تعبیر از متن درس را به عهده فراگیر واگذار کرده</p> <p>g: واگذار کردن انجام کار، حل تمرین و... به فراگیر</p> <p>h: پاسخ سوالهایی که به فراگیر واگذار شده و پاسخ مستقیمی در متن ندارد به منظور جذب فراگیر مطرح شده</p>	فعال (جمله های درکی)
<p>i: جملاتی که در هیچ کدام از مقوله ها نگنجد</p> <p>j: جملات مربوط به معانی بیان</p>	خنثی

مقوله ها	کد گذاری سوالات
<p>a: سوالاتی که جواب آن مستقیم در کتاب داده شده است</p> <p>b: سوالاتی که جواب آن مربوط به نقل تعاریف است.</p>	غیر فعال
<p>c: سوالاتی که دانش آموز برای پاسخ به آن باید از آموخته های خود برای نتیجه گیری در درس جدید استفاده کند .</p> <p>d: سوالاتی که در آن از فراگیر خواسته شده به مطالعه و تحقیق بپردازد و نتایج را در کلاس بازگو نماید.</p>	فعال

مقوله ها	کد گذاری تصاویر
<p>a: تشریح و توضیح یک موضوع خاص</p>	غیرفعال
<p>b: تصاویری که از فراگیر خواسته شده با استفاده از مفروضات داده شده فعالیت را انجام دهد (تحرك و انجام کار برای فراگیر مطرح شده)</p>	فعال
<p>c: تصاویری که برای فهم بهتر مصادیق مطرح شده در متن آمده است</p> <p>d: تصاویری که در هیچکدام از مقوله ها نگنجد</p>	خنثی

کد	مقوله های خنثی		مقوله های فعال				مقوله های غیر فعال				شماره صفحه یا درس	
	j	i	h	g	f	e	d	c	b	a		
											جمله ها	مقوله ها
۲										*	آموختید فرهنگها متنوع اند	فصل اول درس دوم
۲										*	این تنوع به عقاید و ارزشهای اساسی و کلان آنها بر می گردد .	صفحه ۱۲
۲									*		یعنی روح و شالوده فرهنگها متنوع است.	
۲										*	فرهنگها از نظر گستره جغرافیایی و تداوم تاریخی نیر متنوع اند .	
۳	*										این آموخته ها زمینه ایی برای گفتگو و پاسخ گویی به پرسش های زیر را فراهم می کنند .	
۲							*				فرهنگ جهانی چیست ؟	
۲							*				چرا برخی فرهنگها جهانی می شوند ؟	
۲									*		فرهنگ معاصر غرب در گذشته تاریخی آن ریشه دارد	فصل دوم درس
۲							*				دوره های تاریخی فرهنگ غرب کدام اند ؟	ششم صفحه ۴۷
۱						*					جهان غرب چگونه از آن دوره ها عبور کرده است ؟	
۲									*		تاریخ فرهنگ غرب به چهار دوره تقسیم می شود	
۲									*		یونان و روم باستان ، قرون وسطی ، رنسانس و غرب جدید	
۲								*			رنسانس به معنای تجدید حیات و تولد دوباره است و قرن چهاردهم تا شانزدهم میلادی را شامل می شود	
۲								*			دلیل نامگذاری این دوره به رنسانس ، این است که غرب در این زمان به فرهنگ یونان و روم بازگشت	
۳	*										برخی مفاهیم طبیعی و جغرافیایمانند شمال و جنوب معنای سیاسی و فرهنگی پیدا کردند .	فصل سوم درس ۱۰
۲							*				تقابل شمال و جنوب به تقابل کدام کشورها اشاره دارد ؟	صفحه ۸۸
۲							*				اصطلاحات مشابه آنها کدام است ؟	
۲									*		مفاهیم شمال و جنوب عمدتا بعد از جنگ جهانی دوم به کار گرفته شد .	
۲							*				اصطلاحات سیاسی مشابه دیگری نیز برای اشاره به این چالش وجود دارد :	
۲							*				مانند جهان اول و دوم و سوم ، کشورهای توسعه یافته و عقب مانده ، مرکز و پیرامون ، استعمارگر و استعمار زده .	
۳		*									نخستین بیدارگران اسلامی در جهان اسلام حرکتها و جنبش هایی ایجاد کردند	فصل چهارم درس
۲									*		جنبش عدالتخانه و جنبش تنباکو دهنمونه از این جنبش ها در ایران هستند	چهاردهم صفحه
۱						*					درباره این دو جنبش چه می دانید ؟	۱۱۶
۱			*								چرا جنبش های اجتماعی نخستین بیدارگران اسلامی در ایران متوقف شدند ؟	
۲									*		تعامل عالمان شیعی با قاجار بر اساس مقاومت منفی بود	

کد	فعال		غیر فعال		مقوله ها	شماره صفحه یا درس
	d	c	b	a		
۱		*			۱- آیا می توانید برخی از پدیده هایی را که به جهان انسانی تعلق دارند نام ببرید؟	درس اول
۱	*				۲- توضیحات فارابی درباره جامعه تغلب اگر چنین فرهنگی در راه جهانی شدن قدم بگذارد چه آثار ونتایجی در پی دارد؟	درس سوم
۲				*	۳- توانمندی های اسلام برای ساختن یک فرهنگ جهانی مطلوب چیست؟	درس چهارم
۲				*	۴- غرب جدید به پرسش های اساسی بشر چه پاسخ هایی داده است؟	درس پنجم
۱		*			۵- باتوجه به فصل اول موقعیت فرهنگی جوامع غیر غربی را در سه مرحله استعمار، استعمار نو و استعمار فرانو مقایسه کنید.	درس هفتم
۱	*				۶- نقش صادرات نفت در تک محصولی شدن اقتصاد ایران چیست؟	درس هشتم
۲				*	۷- آیا می دانید تقسیم سیاسی جهان به بلوک شرق و غرب در زمره کدام یک از صورتهای چالش است و چگونه به وجود آمده است؟	درس نهم
۲				*	۸- بحران های محیط زیست چرا پدید آمده اند و چه مسائلی را به دنبال آورده اند؟	درس یازدهم
۲				*	۹- اولین بیدار گران در جهان اسلام چه کسانی بودند؟ چه ویژگیهایی داشتند؟ و چقدر با فرهنگ غرب آشنا بودند؟	درس سیزدهم
۱		*			به نظر شما مهمترین شباهت و تفاوت انقلاب فرانسه و انقلاب اسلامی ایران چیست؟	درس پانزدهم

کد	خنثی		فعال	غیر فعال	مقوله ها	شماره صفحه یا درس
	d	c				
۱				*	۱- بخش فردی جهان انسانی، به سه فرد در یک مسابقه موضوعی واحد رابه سه شکل مختلف خلق می کنند.	درس اول صفحه ۴
۱				*	۲- وقتی فردی کتابی می نویسد یا مجسمه ای می سازد یا به دیگری مهر می ورزد از جهان فردی به جهان فرهنگی وارد می شود	درس اول صفحه ۵
۳	*				۳- مسجد اموی در دمشق	درس چهارم صفحه ۲۹
۳		*			۴- سید جمال الدین اسد آبادی - امام موسی صدر - شیخ ابراهیم زکزاکی	درس چهارم صفحه ۳۱
۱				*	۵- از بزرگترین تولید کنندگان قهوه، برزیل، اتیوپی، گواتمالا و هند هستند. این در حالی است که اغلب شرکتهای بزرگ آماده سازی و فروش قهوه در دنیا آمریکایی هستند	درس هشتم صفحه ۶۶
۳	*				۶- رستوران های زنجیره ایی مک دونالد در چین، روسیه، هند و مصر	درس هشتم صفحه ۶۸
۱				*	۷- حضور دین در فرهنگ عمومی جامعه غربی (برگزاری مراسم عید پاک، ازدواج و تدفین بر اساس آموزه های مسیحیت)	درس دوازدهم صفحه ۱۰۱
۱				*	۸- چالش های معنوی، اخلاقی و عاطفی چالش هایی برخاسته از عمق فرهنگ غرب هستند.	درس دوازدهم صفحه ۱۰۱
۱				*	۹- سردشت، شهر قربانی جنگ افزارهای شیمیایی غرب	درس پانزدهم صفحه ۱۳۱
۳		*			۱۰- نظامیان آمریکا در عراق و افغانستان	درس پانزدهم صفحه ۱۳۲

جدول فراوانی

الف) جدول فراوانی تحلیل جملات متن

درصد	فراوانی	شاخص آماری متغیرها
۰	۰	فعال (۱)
۷۰	۷	غیرفعال (۲)
۳۰	۳	خنثی (۳)
۱۰۰	۱۰	جمع

ب) جدول فراوانی تحلیل تصاویر

درصد	فراوانی	شاخص های آماری متغیرها
۱۲	۳	فعال (۱)
۷۶	۱۹	غیرفعال (۲)
۱۲	۳	خنثی (۳)
۱۰۰	۲۵	جمع

ج) جدول فراوانی تحلیل سوالات و فعالیتهای پایانی

درصد	فراوانی	شاخص آماری متغیرها
۵۰	۵	فعال (۱)
۵۰	۵	غیرفعال (۲)
۱۰۰	۱۰	جمع

فرمول محاسبه ضریب درگیر کردن فراگیران با محتوای آموزشی

$$\text{ضریب درگیری فراگیران با جملات متن} = \frac{\text{مقوله های فعال}}{\text{مقوله های غیر فعال}} = \frac{e+f+h+g}{a+b+c+d} = \frac{3}{19} = 0.16$$

$$\text{ضریب درگیری فراگیران با سوالات درس} = \frac{\text{مقوله های فعال}}{\text{مقوله های غیر فعال}} = \frac{c+d}{a+b} = \frac{5}{5} = 1$$

$$\text{ضریب درگیری فراگیران با تصاویر} = \frac{\text{مقوله فعال}}{\text{مقوله غیر فعال}} = \frac{b}{a} = \frac{0}{7}$$

۰/۱۵ حاصل ضریب درگیری فراگیر با جملات متن است که کوچکتر از ۰/۴ نشانگر غیرفعال بودن جملات متن کتاب میباشد. در جدول فراوانی تحلیل جملات ۷۶ درصد مقوله ها غیرفعال میباشند طبق روش ویلیام رومی کتابی فعال است که بین سی تا هفتاد درصد باشد بیشتر از ۷۰ درصد غیرفعال محسوب میگردد.

حاصل ضریب درگیری فراگیر با تصاویر کتاب درسی عدد صفر میباشد که کوچکتر از ۰/۴ است و نشانگر غیرفعال بودن تصاویر است. تصاویر بیشتر برای تکمیل مفاهیم کتاب بکار رفته اند.

حاصل ضریب درگیری فراگیر با سوالات در جدول فراوانی عدد یک است این حاصل بدست آمده مابین ۰/۴ و ۱/۵ قرار گرفته یعنی محتوای کتاب در بخش سوالات فعال میباشد. البته این فعال بودن بیشتر در قسمت های بیندیشید، تامل کنید، میباشد؛ که این بخش در سنجش و ارزشیابی کلاسی از اهمیت کمتری برخوردار است.

لذا در یک جمع بندی میتوان گفت کتاب جامعه شناسی یازدهم بر اساس شیوه های غیرفعال، طرح و تدوین گردیده است.

تجزیه و تحلیل نتایج و یافته های تحقیق:

فرمول محاسبه ضریب درگیر کردن فراگیر با محتوای آموزشی

$$I = \frac{\text{مجموع جمله های درکی (فعال)}}{\text{مجموع جمله های لفظی (غیرفعال)}}$$

به عقیده رومی زمانی که ضریب درگیری فراگیر با محتوا (متن، تصاویر و پرسش های کتاب) مشخص گردید نتایج به دست آمده از سوی تحلیل گر مورد تفسیر قرار می گیرد. او براین باور است که ضریب درگیر شدن فراگیر با کتاب نشاندهنده محتوای فعال یا غیر فعال است. دامنه این ضریب بین صفر تا بی نهایت است. زمانی که این ضریب کمتر از ۰/۴ به دست آمد نشانگر آن است که کتاب صرفا به ارائه اطلاعات می پردازد و از فراگیران می خواهد تا مطالب ارائه شده را حفظ نمایند. چنین کتابهایی فراگیران را به پژوهش و انجام فعالیتهای علمی دعوت نمی نماید و فراگیر در امر یادگیری فردی منفعل خواهد بود.

از نظر رومی ضریب مناسب برای فعال بودن محتوا عددی بین ۰/۴- ۱/۵ است. در چنین محتوایی فراگیران به توانایی های تفکر، مشاهده، تحلیل گری، دقت و پویایی و انگیزه یادگیری دست می یابند و قدرت پژوهندگی و حل مسئله را کسب خواهند کرد

به عبارت دیگر هر کتاب که به صورت فعال ارائه می شود باید حداقل ۳۰٪ و حداکثر ۷۰٪ مطالب و موضوعات علمی ارائه دهد در غیر این صورت محتوای کتاب غیر فعال خواهد بود. از طرف دیگر اگر ضریب درگیری فراگیر با محتوای درسی بیش از ۱/۵ باشد نیز غیر فعال هستند و چنانچه تمامی جملات، تصاویر و سوالات کتاب از فراگیر انتظار دارد به طور مرتب و مداوم به تجزیه و تحلیل پردازد بدون آنکه اطلاعات کافی در اختیار او قرار داده باشد و یا به شرایط فراگیر توجهی کند (زهره رشیدیان). یافته های این پژوهش با توجه به جداول آماری نشانگر این موضوع است که محتوای کتاب (جملات، تصاویر و سوالات پایانی) بیشتر بر یافته های علمی اکتفا نموده است که این امر فراگیران را صرفاً به حفظ مطالب وادار می سازد نتایج به دست آمده غیر فعال بودن محتوای کتاب درسی را در بخش متن و تصویر تایید می کند. درصد بدست آمده از جدول فراوانی سوالاتن نشانگر این مطلب است که مولفان به شرایط فراگیران (شاید به دلیل منبع کنکوری بودن جامعه شناسی ۲) توجه داشته اند. چرا که به بیشتر سوالات مطرح شده در متن درس بلافاصله پاسخ داده شده است که فراگیران در آزمون کنکور دچار سرگردانی نشوند لذا مؤلفان برای پوشش جبران ضعف کتاب (غیر فعال بودن محتوا) در فعالیتهای (بیندیشید، تامل کنید، گفتگو کنید و مطالعه کنید) سعی نموده اند سوالاتی را مطرح و دانش آموز را در فرایند یادگیری مشارکت دهند.

نتیجه گیری

تحلیل محتوا یک روش تحقیق علمی است. تحلیل و بررسی محتوای کتاب درسی به تصمیم سازان، دست اندر کاران و برنامه ریزان آموزشی کمک می نماید تا در هنگام تدوین کتابهای درسی تصمیمات صحیحی اتخاذ نمایند تا میزان نواقص و کاستی ها را به حداقل رسانند. محققان و تحلیلگران کتاب های درسی تلاش دارند با بکار گیری روش های کیفی، اثرات کوتاه و بلند مدت متون آموزشی را بر چارچوب ادراکی، ارزش ها، جنبش ها، خود پنداره ها و جهان بینی فراگیران و آموزگاران موردشناسایی و تجزیه و تحلیل قرار دهند. (پالم کوئیت، ۱۹۹۷). گنجاندن اطلاعات متعدد در کتاب های درسی، رویکرد حافظه پروری، یادگیری سطحی، محتوای غیر فعال، عدم توجه به کاربردی بودن مطالب کتاب های درسی و توجه بیش از حد به کسب نمره همواره از مسائل عمده در نظام آموزش و پرورش کشور ما بوده است.

تحقیق حاضر نیز بعد از بررسی واحد های تحلیل (جملات ، تصاویر) نتایج حاصل از تحلیل محتوا بر مبنای تکنیک ویلیام رومی نشان داد که محتوای کتاب جامعه شناسی (۲) به شیوه غیر فعال تدوین و طراحی گردیده است که دانش آموزان بیشتر نقش منفعل دارند ، بنابر این بطور قطع آنچه در این کتاب نوشته شده برای پایه یازدهم در چارچوب زبان یادهی - یادگیری نمی باشد. زیرا قاعده اصلی اینست که معلم محتوا و شیوه ارائه را با ایجاد انگیزه و جلب ذهنی دانش آموزان، یادهی را آغاز کند و بعد به منظور افزایش دانش و توانایی و شکل گیری نگرش فراگیران ، فعالیت هایی را در نظر بگیرد حال آنکه محتوای کتاب مذکور به گونه ای تدوین شده که فراگیر در آن هیچ نقش فعالی در امر یادگیری به عهده ندارد.

پیشنهادات

__ به نظر میرسد تدوین و تنظیم کتاب جامعه شناسی یازدهم به فعال بودن محتوا مخصوصا قسمت متن و تصاویر توجهی ننموده است و بیشتر به مفروضات علمی پرداخته و کمتر به زبان یادهی - یادگیری توجه داشته است، لذا پیشنهاد میشود در بازنگری بیشتر به نقش فعال یادگیرنده و فرایند یادگیری تاکید گردد زیرا یادگیری یک فرایند است نه یک محصول.

__ نتایج پژوهش فوق نشان میدهد که چون محتوا بر اساس بیان مفروضات علمی نگاشته و تدوین گردیده ، شیوه یادگیری را برای فراگیران سخت و دشوار ساخته است. بنظرم در بازنگری اهداف آموزشی کتاب مذکور بهتر است با توجه به نظریه های یادگیری اکتشافی برونر که مدافع روش اکتشافی هدایت شده است تدوین گردد زیرا در این روش یادگیرندگان تشویق میشوند به کمک پرسش های معلم به درک و فهم برسند. در واقع نظریات آموزشی نباید توصیف و تشریح یادگیری باشد بلکه به فراگیر کمک کند که چگونه بهتر و بیشتر بیاموزد.

منابع

- ۱- برونر ، یادگیری اکتشافی و کاربرد آن در برنامه درسی <http://magians.com>
- ۲- چوبینه ، مهدی ، تحلیل محتوای آموزشی کتاب های درسی parsmodir.com
- ۳- رشیدیان ، زهره ۱۴۰۱ تحلیل محتوای کتاب درسی هجدهمین جشنواره الگوهای تدریس برتر دبیر خانه راهبردی کشوری ریاضی .
- ۴- رفیع پور ، فرامرز ، ۱۳۸۵، تکنیک های خاص تحقیق
- ۵- دبیر خانه کشوری علوم اجتماعی ۱۴۰۱ کارگاه آموزشی و تحلیل محتوا در جامعه شناسی
- ۶- قدیری ، حسن ۱۴۰۰ کارگاه آموزشی تحلیل محتوا با تمرکز بر کتاب جامعه شناسی یازدهم ، گروه علوم اجتماعی قزوین
- ۷- صفر پور ، بهشته ۱۴۰۱، وینار هجدهمین جشنواره الگوهای تدریس برتر
- ۸- کهنه پوشی، سید حامد ، ۱۳۸۸، پایان نامه ، تحلیل محتوای مفهوم هدیت کتابهای درسی جامعه شناسی ۱ و ۲ علوم انسانی ، نشریه مطالعات برنامه درسی شماره ۱۳ و ۱۴
- ۹- گریپندورف ، ۱۳۸۳ هوشنگ نایینی ، تحلیل محتوای کتاب درسی
- ۱۰- موسوی ، سید احسان ، ۱۳۹۲، پایان نامه ، تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم بر اساس شاخص مؤلفه های چند فرهنگی مستخرج از اسناد بالا دستی
- ۱۱- نوریان ، محمد ۱۳۸۸ راهنمای علمی تحلیل محتوای کتاب درسی ؛ انتشارات شورا